

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНИХ СТЕРЕОТИПІВ У
МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ**

Стаття присвячена розгляду механізмів формування етнічних стереотипів у міжкультурній комунікації. Здійснюється аналіз особливостей поняття етнічні стереотипи з позиції педагогіки та психології.

Ключові слова: *стереотип, етнічний стереотип, міжкультурна комунікація.*

Статья посвящена рассмотрению механизмов формирования этнических стереотипов в межкультурной коммуникации. Проводится анализ особенностей понятия этнические стереотипы с позиций педагогики и психологии.

Ключевые слова: *стереотип, этнический стереотип, межкультурная коммуникация.*

The article deals with some mechanisms of developing ethnic stereotypes in intercultural communication. The given concept is analyzed in terms of pedagogy and psychology.

Key words: *stereotype, ethnic stereotype, intercultural communication*

Поняття «етнічний стереотип» визначається по-різному у різних джерелах та різними дослідниками.

Найбільш узагальнене визначення етнічного стереотипу подається у Енциклопедії соціології як стійкий, емоційно насичений, узагальнений образ етнічної групи [15].

Соціально-психологічний словник дає детальніше визначення, змальовуючи етнічні стереотипи як «відносно стійки уявлення, які поділяє велика група людей всередині соціальної спільноти, про моральні, розумові, фізичні риси притаманні представникам різних етнічних спільнот» [16].

Дослідник Стефаненко Т.Г. визначає етнічні стереотипи як один з видів соціальних стереотипів, які змальовують членів етнічних груп, приписуються ним або асоціюються з ними [14: 19].

На думку американського журналіста, соціолога та психолога У. Ліппмана, який займається проблемою соціальних стереотипів, етнічний стереотип є спрощеним, схематизованим, емоційно окрашеним та надзвичайно стійким образом якоїсь етнічної групи або спільноти, який поширюється на усіх її представників цит. по [цит. по 10: 103].

Відомий російський вчений у галузі міжкультурної комунікації А. П. Садохін пропонує своє визначення етнічних стереотипів, що визначає їх як сукупність відносно стійких уявлень певного етносу про моральні, розумові, фізичні риси, притаманні представникам етнічних спільнот [12: 279].

Порівнюючи та узагальнюючи наведені визначення, можна дійти висновку, що поняття «етнічний стереотип» складається з наступних складових: стійкість; емоційна окраска; узагальненість та спрощеність образу; спрямованість на етнічну групу, на усіх її представників; характеристика моральних, розумових та фізичних рис представників етнічної групи.

Варто також зауважити наступні важливі характеристики та аспекти етнічного стереотипу, які не зазначаються у наведених визначеннях.

Стереотипи у цілому та етнічні стереотипи зокрема, визначаються не уявленнями одного індивіда, але фактом «групової згоди». Іншими словами, вони виникають не у окремих людей, а у свідомості великих груп людей [6: 128].

У буденній свідомості поняття «стереотип» має стійку негативну оцінку. Проте слід підкреслити, що стереотип та процес стереотипізації не повинні розглядатися як беззаперечно негативні явища. Стереотипізація зумовлена принципом економії, який властивий людському мисленню, його здатністю рухатися від окремих конкретних випадків до їхнього узагальнення. Стереотипізація виконує корисну функцію, оскільки спрощеність та схематизм потрібні для психічної регуляції людської діяльності. Самі по собі етнічні забобони та передсуди за визначенням несуть у собі негативний заряд, призводять до посилення міжетнічної напруги та виступають серйозною перешкодою у взаєморозумінні між народами [1: 201].

Етнічні стереотипи можна поділити на два види: *автостереотипи* – це думки, судження, оцінки, що відносяться до даної етнічної спільноти та її представників. Зазвичай автостереотипи містять комплекс позитивних оцінок. *Гетеростереотипи* – це сукупність оціночних суджень про інші народи з боку представників даної етнічної спільноти. На відміну від автостереотипів, гетеростереотипи можуть бути позитивними та негативними в залежності від історичного досвіду взаємодії даних народів. [14: 25].

Таким чином, у визначенні поняття «етнічний стереотип» можна додати наступні характеристики: етнічний стереотип існує у свідомості великих груп людей, а не окремої людини; етнічні стереотипи можуть бути негативно та позитивно забарвленими; етнічні стереотипи можуть спрямованими як на представників даної етнічної групи, так і на представників інших етнічних груп.

У даній публікації будемо дотримуватися визначення, яке подає А. П. Садохін оскільки воно найбільш детально відображає поняття «етнічний стереотип».

Дослідження доводять, що у дитинстві людина вільна від стереотипних уявлень, що свідчить про те, що стереотипи не є уродженими. Проте уже у ранньому шкільному віці стереотипи починають активно засвоюватися та використовуватися дітьми, суттєво випереджаючи формування власних чітких уявлень про етнічні групи [10: 110-111].

На думку вчених В. Павленко та С. Тагліна, перша верства етнічної специфіки свідомості закладається у ранньому сенсомоторному досвіді дитини. Цей процес починається з того моменту, коли дитина починає сприймати зміст колискових пісень. Загадки, прислів'я та приказки також відображають природні та соціальні умови існування етносу, сприяють формуванню природного фону асоціацій [8: 240].

Відображення у народній творчості соціальних реалій конкретної етнічної спільноти формує другу верству етноспецифічної свідомості. До асоціативних процесів індивіда долучаються образи та поняття зі середовища соціального устрою, релігії, господарської діяльності, побуту та історії етносу. До другої верстви також відносяться формування

уявленнь про інші етноси, взаємовідносини з якими є невід'ємною складовою легендарного епосу народу, його оповідань та легенд. [9: 240].

До механізмів формування та засвоєння етнічних стереотипів залучені різні психологічні процеси.

Механізм формування етнічних стереотипів теорії авторитарної особистості Т. Адорно базується на амбівалентності раних стосунків у родині: поруч із суворістю сімейного виховання у дитини формується ідеалізоване ставлення до батьків разом з несвідомою ворожістю до них. Неможливість виходу агресії запускає механізм заміщення, згідно з яким негативні імпульси спрямовуються на інші соціальні групи. У такий спосіб формується авторитарна особистість, яка вирізняється ворожістю, скутістю, недовірою до світу навколо [2: 375]. Таким чином, етнічна упередженість, расизм виступають як окремі прояви глибинних рис особистості що були сформовані у ранньому дитинстві [5: 278].

Наступним поясненням формування етнічних стереотипів є *теорія фрустрації та агресії*. Незадоволене прагнення людини утворює у психіці стан напруженості, який у пошуках розрядки часто призводить до агресії. Об'єктом зігнання агресії стає расова або національна група. Руйнівна, розбещена сторона людської природи, яку ми придушуємо у собі, зберігає свій вплив у житті інших, таким чином роблячи їх не лише більш низькими по відношенню до нас, але й небезпечними для нас, для нашої культури, раси, релігії тощо [17: 402].

Без пояснення залишається вибір конкретної етнічної спільноти у якості «цапа відбувайла»: загострення національної ворожнечі по відношенню до визначеної національної групи. На думку І. Кона, у даному випадку «соціальна природа етнічних стереотипів та реальні взаємовідносини етнічних груп залишаються в тіні» [5: 274].

Варто також згадати казуальну атрибуцію, або приписування причин поведінки та досягнень індивідів на підставі етнічної приналежності. Люди пояснюють поведінку впливом внутрішніх (особистісних, суб'єктивних) та зовнішніх (ситуативних, середовищних, об'єктивних) чинників. Вони схильні пояснювати свої успіхи власними якостями та рисами, а невдачі – зовнішніми обставинами. Навпаки, успіхи інших частіше пояснюються зовнішніми, а невдачі – внутрішніми чинниками [3: 142].

Інший аспект формування етнічних стереотипів змальовує Р. Оганджанян, який пов'язує цей процес з мірою задоволення деяких соціальних потреб у багатонаціональному суспільстві та підкреслює важливість специфіки цих зв'язків у залежності від міграційного чинника. Людина, яка переміщається у нове середовище, заздалегідь створює певний образ місця проживання та взаємовідносин з місцевими жителями, формуючи у такий спосіб певну систему експектацій. Якщо нове оточення виявляється менш привабливим, людина відчуває дисонанс. Зменшення дисонансу може відбутися за рахунок негативних етнічних стереотипів та позитивних етнічних гетеростереотипів. У багатонаціональному середовищі ступінь задоволення соціальних потреб впливає на характер етнічного стереотипу: частка людей з позитивним автостереотипом збільшується із зростанням задоволеності соціальними потребами [7: 38].

Формування етнічних стереотипів лише частково пояснюється з психологічних позицій. Найголовнішим чинником формування етнічних стереотипів є реальні культурні відмінності, які проявляються у ситуації міжкультурної взаємодії. Іншими словами, особливості безпосереднього етноконтактного середовища впливають на характер етнічних стереотипів [13: 177].

Крім того, уявлення про іншу етнічну групу створюється історично в процесі взаємовідносин між двома етносами. Війни, колонізації, спустошення земель, або навпаки, стосунки співробітництва та взаємоповаги залишають відбиток у генетичній пам'яті народу, визначаючи забарвлення й спрямованість образів одне одного [10: 110].

Етнічний стереотип може привласнюватися індивідом без врахування історичного контексту та незалежно від реального досвіду особистісного спілкування з представниками певного етносу. Виховання, освіта, громадська думка, засоби масової інформації є тими каналами, через які людина формує уявлення про інші етноси [10: 110-111].

Важливо відзначити, що потужним джерелом для дослідження процесу формування етнічної самосвідомості народу та етнічних стереотипів поведінки й сприйняття інших етносів є мова. О. Потебня вважав мову не лише головною етнодиференціюючою, але й етноформуючою ознакою. Аналіз імен, етнонімів, топонімів, астронімів вказує на глибоку закріпленість у мові своєрідності середовища проживання й нерозривно пов'язаного з ним мислення народу [11]. Повний список імен народу не лише містить вказування на негативно оцінювані явища природного середовища (імена – обереги), але й дає досить ґрунтовну характеристику тваринному та рослинному світу, клімату й ландшафту міста проживання етносу. Походження назв етносів також не випадкове, а є наочною ілюстрацією того, як прашури сприймали свій та сусідні народи. Наприклад, слово *svensk* «швед» містить корінь *sve*, що означає «свій» [9 : 173].

Аналіз історичних та літературних пам'яток також дає багато для розуміння механізму формування стереотипних уявлень. Великий інтерес у цьому плані представляє середньовічне дипломатичне листування, яке відображає політичні детермінанти походження тих чи інших стереотипів. Вороже ставлення до інших народів було характерним для європейського середньовіччя. Ворожість посилювалася, коли мова йшла про народи різних конфесій [4: 95].

Таким чином, можна підсумувати й зробити висновок про те, що формування етнічних стереотипів являє собою тривалий і складний процес. Народившись вільною від стереотипів, дитина у ранньому дитинстві починає несвідомо формувати уявлення про інші етноси, взаємовідносини з якими є невід'ємною частиною історії її народу. Формування етнічних стереотипів може відбуватися на психологічному рівні, але важливу роль у цьому процесі відіграють безпосередні контакти з представниками іншого етносу, історія взаємовідносин між двома етносами, а також масова свідомість, яка впливає на нас засобами літератури, мистецтва, засобів масової інформації тощо. Потужним джерелом вивчення механізмів формування етнічних стереотипів є мова народу в цілому, та окремі літературні та історичні пам'ятки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие. Социально-психологические проблемы. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 240 с.
2. Адорно Т. Исследование авторитарной личности. – М. : Академия исследований культуры, 2001.
3. Арутюнян Ю.В. Этносоциология: Учебное пособие для вузов. – М. : Высшая школа, 1999. – 342 с.

4. Коваленко Г.М. Етнопсихологічний стереотип// Етнопсихологічні стереотипи в середні віки. – М. : Наука, 1990.
5. Кон І. Психологія предрасудка // Психологія національної нетерпимості. – Мінськ : 1998.
6. Лебедева Н. Введення в етнічну і кросс-культурну психологію. – М. : Наука, 1999. – 545 с.
7. Оганджян Р. С. Деякі питання формування етнічних стереотипів в моно-етнічній середі. Психологічний журнал № 4, 1989.
8. Павленко В. М., Таглін С.О. Етнопсихологія : Навч.посібник. – К. : Сфера, 1999. – 408 с.
9. Павленко В.Н., Таглін С.А. Фактори етнопсихогенеза. – Харків : Фолио, 1993.
10. Платонов Ю.П., Бороноев А.О., Почебут Л.Г. і др./ Под. ред. Платонова Ю.П. Введення в етнічну психологію. Учебне посібник. – СПб.: Изд-во С.-Пет. Университета, 1995. – 200 с.
11. Потєбня А.А. Язык и народность. О национализме // Мысль и язык. – Харків, 1913. – 185 с.
12. Садохин А.П. Межкультурна комунікація. – М.: Альфа-М, 2006. – 288 с.
13. Солдатова Г.У. Психологія міжетнічної напруженості. – М. : Наука, 1998. – 389 с.
14. Стефаненко Т.Г. Етнопсихологія. Практикум. – М. : Наука, 2006. – 208с.
15. Соціологія: Енциклопедія / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькін, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. – Мн.: Книжний Дом, 2003. – 1312 с. – (Мир енциклопедій Режим доступу [<http://slovari.yandex.ru/dict/sociology>])
16. Соціальна психологія. Словарь / Под. ред. М. Ю. Кондратьєва // Психологічний лексикон. Енциклопедический словарь в шести томах / Ред.-сост. Л.А. Карпенко. Под общ. ред. А.В. Петровского. – М.: ПЕР СЭ, 2006. – 176 с. Режим доступу [<http://slovari.yandex.ru/dict/psychlex4>].
17. Франкл, Д. НЕИЗВЕДАННОЕ Я. Пер. с англ. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1998. – 246 с.

УДК 811.111

Ястребянська М.В.
(Чанчюнь, Китай)

ДО ПРОБЛЕМИ НОВОГО ЛІТЕРО-ІЕРОГЛІФІЧНОГО СПОСОБУ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена недостатнім рівнем вивчення нового способу освоєння англійськомовних літеро-ієрогліфічних запозичень у сучасній китайській мові. Детальніше вивчення англійськомовних літеро-ієрогліфічних запозичень

© Ястребянська М.В., 2011